

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ОБЛІКУ
Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія

Навчально-методичні матеріали з дисципліни
«Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг»
для студентів денної форми навчання
освітньо-професійної програми підготовки «магістр»
спеціальності 015 «Професійна освіта (сфера обслуговування)»
галузі знань 01 «Освіта/педагогіка»

м. Тернопіль – ТНЕУ
2019 р.

Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг: навчально-методичні матеріали / О. В. Петрушка, І. П. Сидор. Тернопіль: Вектор, 2019. 31 с.

Навчально-методичні матеріали з дисципліни «Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг» дають змогу зрозуміти не тільки можливі форми фінансових шахрайств та методів їх запобігання, але й сформуванню у студентів знання і навички фінансового моніторингу та використання основних нормативно-правових актів протидії економічному шахрайству в Україні та світі.

Укладач:

Петрушка О. В., к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Сидор І.П., к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія

Відповідальна за випуск: Кириленко О.П., д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія.

Рецензенти:

Кізима Тетяна Олексіївна	–	доктор економічних наук, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ТНЕУ
Держерука Євген Романович	–	начальник Управління Західного офісу Держаудитслужби в Тернопільській області

Рекомендовано на засіданні кафедри
(Протокол № 3 від «27» вересня 2019 р.)
Схвалено групою забезпечення спеціальності
«Професійна освіта (сфера обслуговування)»
(Протокол № 2 від «4» жовтня 2019 р.)
Схвалено науково-методичною радою факультету
(Протокол № 2 від «7» жовтня 2019 р.)

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Тематичний план дисципліни «Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг».....	6
Предмет, об'єкт, мета і завдання дисципліни «Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг».....	7
Програма дисципліни «Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг».....	7
Методичні вказівки до проведення практичних занять.....	11
Комплексне індивідуальне практичне завдання.....	22
Перелік тем для самостійної роботи студентів.....	22
Організація і проведення тренінгу.....	23
Критерії оцінювання знань студентів.....	23
Перелік екзаменаційних питань.....	25
Список рекомендованої літератури.....	28

ВСТУП

В умовах становлення економіки України та процесу її інтеграції з міжнародними фінансовими системами, виявлення та протидія отриманню незаконних доходів, шахрайства у господарській діяльності набуває особливої актуальності. Стратегічним напрямом у боротьбі з організованою злочинністю є аналіз і викриття її майнового становища, створення та реалізація комплексної системи організаційно-правових та економічних заходів подолання фінансових зловживань та легалізації незаконних прибутків.

Злочинна шахрайська діяльність окремих осіб чи спеціально організованих груп, спрямована на посягання на власність, суттєво зростає в умовах динамічного розвитку інформаційних систем, комп'ютерних та інтернет-технологій. На сьогоднішній день важко назвати сферу, яку б шахраї обійшли стороною: під їх прицілом перебувають банківська система та ринок страхування, реальна економіка та публічні фінанси. Найбільш уразливою категорією осіб, що потерпає від дій зловмисників, лишаються також пересічні громадяни. Постійне удосконалення технологій, якими оперують злочинці, використання нових, нетрадиційних способів їх здійснення вимагає цілеспрямованого вивчення даної практики, тим більше, що чинне законодавство суттєво відстає від криміногенних реалій та не забезпечує повноцінного захисту прав та інтересів як самої держави, так і суб'єктів господарювання та фізичних осіб. Зазначене зумовлює практичне значення вивчення дисципліни «Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг».

«Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг» є дисципліною для підготовки спеціалістів за освітньо-професійною програмою «магістр» галузі знань 01 «Освіта/педагогіка» спеціальності 015 «Професійна освіта (сфера обслуговування)». Вивчення дисципліни ґрунтується на засвоєнні та поглибленні знань блоку економічних та профільюючих дисциплін базової фінансової освіти «Фінанси», «Місцеві фінанси», «Фінанси домогосподарств».

Навчальна дисципліна **Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг** належить до циклу дисциплін професійно-практичної підготовки, що формують знання і вміння, необхідні студентам освітнього рівня «магістр», для успішної роботи на посадах фінансово-економічних служб у різних сферах та галузях економіки. Потреба у кваліфікованих фахівцях у сфері надання фінансових послуг є очевидною та затребуваною як на мікро, так і на макрорівні.

Беручи до уваги те, що програмою передбачено обмежену кількість лекцій та практичних занять, значна увага приділяється самостійній роботі студентів. Це вимагає активної роботи студентів над опрацюванням спеціальної навчально-методичної літератури і наукових праць. **Метою самостійної роботи** є краще засвоєння та поглиблення знань отриманих на лекціях і практичних заняттях, а також розвиток індивідуальних здібностей студентів, їхніх умінь виявляти та досліджувати нез'ясовані питання.

Призначення розроблених навчально-методичних матеріалів полягає в тому, щоб допомогти студентам засвоїти дисципліну «Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг», сприяти оволодінню теоретичного матеріалу і підготовці до практичних занять, а також полегшити виконання індивідуальної самостійної роботи.

Для забезпечення досягнення мети дисципліни, в навчально-методичних матеріалах передбачено вивчення наступних **основних питань**:

- ✓ Теоретичні основи шахрайства у сфері фінансових послуг.
- ✓ Фінансове шахрайство у готівковому грошовому обігу.
- ✓ Прояви фінансового шахрайства в безготівковому грошовому обігу.
- ✓ Ризики фінансового шахрайства у банківській сфері.
- ✓ Протидія фінансовому шахрайству у сфері функціонування фондового ринку.
- ✓ Страхове шахрайство та шляхи його усунення.
- ✓ Методи індикативної оцінки шахрайства у фінансовій сфері.
- ✓ Фінансовий контроль як засіб боротьби з шахрайством у сфері фінансових послуг.
- ✓ Фінансовий моніторинг та фінансова розвідка як засоби протидії шахрайству.

Структура навчально-методичних матеріалів спрямована на те, щоб максимально сприяти засвоєнню дисципліни «Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг». Основними складовими збірника є:

- ✓ тематичний план дисципліни;
- ✓ предмет, мета і завдання дисципліни;
- ✓ програма дисципліни;
- ✓ методичні вказівки до проведення практичних занять;
- ✓ комплексне індивідуальне практичне завдання;
- ✓ критерії оцінювання знань студентів;
- ✓ перелік екзаменаційних питань;

- ✓ список рекомендованої літератури.

**ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ
«РИЗИКИ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ»**

Денна форма навчання	Кількість годин			
	Лекції	ПЗ	ІРС	СРС
Змістовий модуль 1.				
Теоретичні засади фінансового шахрайства у різних ланках фінансової системи				
Тема 1. Теоретичні основи шахрайства у сфері фінансових послуг	2	2	0,5	12
Тема 2. Фінансове шахрайство у готівковому грошовому обігу	4	4	0,5	14
Тема 3. Прояви фінансового шахрайства в безготівковому грошовому обігу	4	4	1	14
Тема 4. Ризики фінансового шахрайства у банківській сфері	4	4	1	14
Тема 5. Протидія фінансовому шахрайству у сфері функціонування фондового ринку	4	4	0,5	12
Тема 6. Страхове шахрайство та шляхи його усунення	4	4	0,5	12
Змістовий модуль 2.				
Діагностика шахрайства та способи протидії у сфері фінансових послуг				
Тема 7. Методи індикативної оцінки шахрайства у фінансовій сфері	2	2	0,5	10
Тема 8. Фінансовий контроль як засіб боротьби з шахрайством у сфері фінансових послуг	2	2	0,5	10
Тема 9. Фінансовий моніторинг та фінансова розвідка як засоби протидії шахрайству	4	4	1	12
Тренінг	–	–	–	4
РАЗОМ	30	30	6	114

ПРЕДМЕТ, ОБ'ЄКТ, МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «РИЗИКИ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ»

Предметом навчальної дисципліни є економічні відносини, які полягають у подоланні зловживань в рамках взаємодії ланок фінансової системи держави у процесі формування централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів.

Об'єктом навчальної дисципліни є ризики шахрайства у сфері фінансових послуг в умовах формування, розподілу і використання фінансових ресурсів.

Метою викладання даної навчальної дисципліни є формування у студентів цілісної системи знань з практики наявних фінансових шахрайств у сфері оподаткування, кредитно-депозитної галузі, страхування, валютних операцій, операцій з фінансовими активами з метою попередження адміністративної відповідальності щодо покарання, правильної поведінки при виявленні та оперування нормативно-законодавчими нормами фінансового права у галузях та сферах фінансової системи.

Завдання дисципліни: вироблення у студентів практичних навиків в оволодінні дисципліною «Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг» для прийняття відповідних управлінських рішень.

ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

«Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг» як навчальна дисципліна, її значення та місце у навчальному процесі, роль у формуванні професійних навиків фахівців. Зв'язок дисципліни «Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг» з іншими теоретичними та практичними дисциплінами. Предмет, об'єкт, мета та завдання дисципліни «Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг». Склад, структура, логічна послідовність викладання дисципліни. Організація вивчення та контролю за якістю освоєння навчального матеріалу. Список основної та додаткової літератури для вивчення курсу «Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг».

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ «РИЗИКИ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ»

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади фінансового шахрайства у різних ланках фінансової системи

Тема 1. Теоретичні основи шахрайства у сфері фінансових послуг

Поняття вразливості фінансового сектору. Поняття фінансового шахрайства. Форми фінансового шахрайства. Ознаки та детермінанти фінансового шахрайства. Мотив та намір фінансового злочину. Стратегія і тактика фінансового шахрайства. Економічні та юридичні наслідки фінансового шахрайства. Відмінності та спільні ознаки помилки і шахрайства. Поняття та ознаки фінансової помилки. Правова відповідальність при помилці. Розслідування шахрайства з фінансовою звітністю. Механізм фінансового шахрайства. Поняття галузей фінансового шахрайства. Сфери прояву фінансового шахрайства.

Література: основна – 2, 3, 16; додаткова – 26, 29, 45.

Тема 2. Фінансове шахрайство у готівковому грошовому обігу

Система захисту грошових знаків від підроблення (фальсифікації) в Україні. Ознаки та схеми фальсифікації грошових купюр. Зношені купюри як неповноцінна національна валюта: ознаки, утилізація та права власника. Законодавчі акти в сфері протидії та подолання фінансового шахрайства у готівковому грошовому обігу в Україні. Державні органи регламентації подолання фінансового шахрайства у готівковому грошовому обігу в Україні. Юридична відповідальність при фальсифікації національної валюти. Зарубіжний досвід системи захисту від фальсифікації національних грошових одиниць.

Література: основна – 2,10,16; додаткова – 27,31,33, 35.

Тема 3. Прояви фінансового шахрайства в безготівковому грошовому обігу

Нормативно-правова база захисту платіжних карток в Україні. Система захисту та технічні вимоги до платіжних карток. Схеми фінансових шахрайств у сфері обігу кредитних карток в Україні та світі. Правила поведінки власників кредитних карток з протидії фінансового шахрайства. Схеми фінансових шахрайств у сфері обігу кредитних карток в Україні та світі. Правила поведінки

власників кредитних карток з протидії фінансового шахрайства. Способи боротьби з шахрайством у сфері обігу кредитних карток. Протидія злочинам у сфері обігу пластикових карток. Фінансове забезпечення боротьби з шахрайством у сфері обігу кредитних карток. Правова відповідальність у випадках шахрайства в безготівковому грошовому обігу.

Література: основна – 4,6,13; додаткова – 29,32,41,48.

Тема 4. Ризики фінансового шахрайства у банківській сфері

Об'єкти, суб'єкти та мотиви фінансового шахрайства у банківській системі. Способи фінансового шахрайства в банківській системі. Форми шахрайства з отримання банківських кредитів фізичними та юридичними особами. Фіктивні помилки та фінансові шахрайства банківських установ в процесі здійснення депозитно-кредитних операцій. Використання банківських установ для легалізації (відмивання) злочинних фінансових ресурсів. Іноземний досвід протидії фінансовому шахрайству у банківській системі. Протидія фінансових злочинів у банківській сфері.

Література: основна – 2,3,9,18; додаткова – 27,29,32,42,47.

Тема 5. Протидія фінансовому шахрайству у сфері функціонування фондового ринку

Характеристика об'єктів фінансового шахрайства на фондовому ринку. Класифікація суб'єктів фінансового шахрайства у сфері функціонування фондового ринку. Мотиви фінансового шахрайства на ринку цінних паперів. Ризики використання векселів або акцій для відмивання злочинних доходів. Фінансові піраміди як наслідок шахрайства з облігаціями. Протидія фінансового шахрайства у сфері функціонування фондового ринку. Вітчизняний та зарубіжний досвід з Протидія фінансового шахрайства на фондовому ринку.

Література: основна – 4,5,7,12,13; додаткова – 30,36,42,47.

Тема 6. Страхове шахрайство та шляхи його усунення

Об'єкти фінансового шахрайства у сфері страхування. Юридичні та фізичні особи як суб'єкти фінансового шахрайства у сфері страхування. Мета та мотиви фінансових злочинів у сфері страхування. Класифікація та характеристика форм фінансового шахрайства у сфері страхування. Використання страхових установ для відмивання злочинного фінансового капіталу. Правова відповідальність та

матеріальні наслідки фінансового шахрайства у сфері страхування. Законодавче регулювання протидії фінансового шахрайства у сфері страхування. Механізм захисту інтересів суб'єктів страхування при виявленні шахрайства у фінансовій сфері.

Література: основна – 12,14,17,19; додаткова – 28,33,42,46.

Змістовий модуль 2. Діагностика шахрайства та способи протидії у сфері фінансових послуг

Тема 7. Методи індикативної оцінки шахрайства у фінансовій сфері

Математичні методи виявлення можливого обману у фінансовій сфері. Передумови використання аналітичних методів для виявлення шахрайства в фінансовій сфері. Методи виявлення невідповідностей фінансових показників, що використовуються для виявлення фінансових злочинів. Автоматизовані методи виявлення ймовірного шахрайства у фінансовій сфері. Класифікація програмних продуктів для виявлення та протидії шахрайству у фінансовій сфері. Психофізіологічні методи виявлення фінансового шахрайства.

Література: основна – 14,18,21; додаткова – 30,27,41,29.

Тема 8. Фінансовий контроль як засіб боротьби з шахрайством у сфері фінансових послуг

Загальна характеристика системи фінансово-контрольних органів. Фінансово-контрольні повноваження Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України. Загальнодержавний фінансовий контроль. Внутрішньовідомчий фінансовий контроль. Податковий контроль: поняття, сфера, методи. Взаємодія органів державної влади при здійсненні фінансового контролю з правоохоронними органами.

Література: основна – 1,3,8,20; додаткова – 27,31,32,41,46.

Тема 9. Фінансовий моніторинг та фінансова розвідка як засоби протидії шахрайству

Поняття фінансового моніторингу. Необхідність здійснення фінансового моніторингу. Функції та завдання фінансового моніторингу. Первинний та державний рівні фінансового моніторингу в Україні. Суб'єкти державного фінансового моніторингу. Завдання, обов'язки та права суб'єкта первинного фінансового моніторингу. Повноваження суб'єктів державного фінансового

моніторингу. Фінансові операції, що підлягають обов'язковому та внутрішньому фінансовому моніторингу. Поняття та елементи фінансової розвідки. Місце і роль фінансової розвідки у структурі економічної розвідки. Інформаційна база для проведення фінансової розвідки. Нормативно-правові акти з визначення правового механізму фінансового моніторингу в Україні. Відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері Протидія та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом

Література: основна –12,14,7,9,22; додаткова – 29,33,36,42,47.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Основними завданнями проведення практичних занять з дисципліни «Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг» є забезпечення засвоєння теоретичного матеріалу через обговорення питань теми, що виносяться на практичне заняття, тестування, а також набуття студентами навичок застосування на практиці теоретичних і практичних засад функціонування ринку фінансових послуг, своєчасне виявлення зловживань та застосування різних способів боротьби або протидії шахрайству у цій сфері.

При проведенні практичних занять реалізуються такі форми навчального процесу:

- усне опитування студентів відповідно до тематики практичного заняття;
- усне опитування студентів з проблем, які виносяться на обговорення і мають дискусійний творчий характер;
- заслуховування та обговорення підготовлених студентами повідомлень за результатами індивідуального завдання;
- виконання тестових завдань;
- письмовий модульний контроль знань студентів.

У процесі самостійного вивчення матеріалу та при підготовці до практичних занять студенти мають засвоїти матеріал відповідно до тем типової програми з дисципліни «Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг».

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття № 1

Тема: Теоретичні основи шахрайства у сфері фінансових послуг.

Мета: висвітлити теоретичні засади виникнення шахрайства, розглянути його основні форми та ознаки. Вивчити сфери прояву фінансового шахрайства.

Питання для обговорення:

1. Поняття фінансового шахрайства.
2. Ознаки та детермінанти фінансового шахрайства.
3. Стратегія і тактика фінансового шахрайства. Економічні та юридичні наслідки фінансового шахрайства.
4. Поняття галузей фінансового шахрайства. Сфери прояву фінансового шахрайства.

Тести:

1. Фінансове шахрайство – це:

- а) кримінологічне явище, що являє собою злочинну діяльність та виражається у системі кримінально-караних та легальних дій, які вчиняються шляхом обману або зловживання довірою в процесі формування грошових фондів;
- б) кримінологічне явище, що являє собою злочинну діяльність та виражається у системі кримінально-караних та легальних дій, які вчиняються шляхом обману або зловживання довірою в процесі формування, розподілу та використання грошових фондів з метою здобуття матеріальної вигоди;
- в) злочинна діяльність, що виражається у системі кримінально-караних та легальних дій в процесі розподілу грошових фондів з метою здобуття матеріальної вигоди.

2. Ознаками фінансового шахрайства є:

- а) сфера посягання, суб'єкт посягання та злочинна діяльність;
- б) об'єкт посягання, суб'єкт посягання, довіра;
- в) суб'єкт посягання, злочинна діяльність та систематичний характер.

3. Предметом фінансового шахрайства виступають:

- а) підприємці та наймані працівники;
- б) фінансові ресурси;
- в) фінансова діяльність держави та суб'єктів господарювання.

Практичне завдання.

На основі вивченого лекційного матеріалу схематично розробити логічну схему, яка відображає поняття «шахрайство», його ознаки та характерні властивості, види та форми, а також взаємозв'язок між складовими елементами.

Література: основна – 2, 3, 16; додаткова – 26,29, 45.

Практичне заняття № 2-3

Тема: Фінансове шахрайство у готівковому грошовому обігу.

Мета: ознайомлення із ризиками фінансового шахрайства у готівковому грошовому обігу. Вивчення основних ознак та схем фальсифікації грошових купюр, а також механізмів їх протидії.

Питання для обговорення:

1. Система захисту грошових знаків від підроблення (фальсифікації) в Україні.
2. Ознаки та схеми фальсифікації грошових купюр.
3. Методи протидії та подолання фінансового шахрайства у готівковому грошовому обігу в Україні.
4. Зарубіжний досвід системи захисту від фальсифікації національних грошових одиниць.

Тести:

1. Існує два способи підробки паперових банкнот:

- а) повна і часткова;
- б) пряма та опосередкована;
- в) явна та прихована.

2. Скільки ступенів захисту може мати сучасна банкнота?

- а) 7;
- б) 17;
- в) 3.

3. До основних захисних елементів банкнот відносяться:

- а) водяний знак, захисна стрічка, райдужний друк, рельєфні елементи, орловський друк і ін.;
- б) папір з ламінуванням, мікротекст, тонування;
- в) захисні волокна, кольоровий друк, антисканерна сітка.

Практичне завдання.

За допомогою додаткових джерел інформації визначити основні складові системи захисту грошових знаків в Україні та США та скласти їх порівняльну характеристику. Дані оформити у таблицю.

Література: основна – 2,10,16; додаткова – 27,31,33, 35.

Практичне заняття № 4-5

Тема: Прояви фінансового шахрайства в безготівковому грошовому обігу.

Мета: ознайомлення із ризиками фінансового шахрайства у безготівковому грошовому обігу. Вивчення основних способів боротьби з шахрайством у сфері безготівкового обігу.

Питання для обговорення:

1. Схеми фінансових шахрайств у сфері обігу кредитних карток в Україні та світі.
2. Нормативно-правова база захисту платіжних карток в Україні.
3. Фінансове забезпечення боротьби з шахрайством у сфері обігу кредитних карток.
4. Правила поведінки власників кредитних карток з протидії фінансового шахрайства.
5. Правова відповідальність у випадках шахрайства в безготівковому грошовому обігу.

Тести:

1. Розрізняють два основних види шахрайства з банкоматами:

- а) скімінг та свотчінг;
- б) cash trapping та скімінг;
- в) cash trapping та cash back.

2. Існують такі способи виявлення шахрайства у сфері обігу кредитних карток:

- а) дерево рішень, генетичні алгоритми, поведінковий обман;
- б) нейронні мережі, генетичне програмування;
- в) дерево рішень, генетичні алгоритми, прийоми групування, нейронні мережі.

3. Фішинг – це:

- а) один із різновидів захисту кредитних карток;
- б) один з різновидів соціальної інженерії, заснований на незнанні користувачами основ мережевої безпеки;
- в) один із методів боротьби із шахрайством в сфері обігу кредитних карток.

Ситуаційна задача.

Розробити ситуаційну модель поведінки власника кредитної картки, балансом якої заволоділи шахраї. Скласти детальний план дій постраждалого.

Література: основна – 4,6,13; додаткова – 29,32,41,48.

Практичне заняття № 6-7

Тема: Ризики фінансового шахрайства у банківській сфері.

Мета: вивчення основних ознак шахрайства у банківській сфері, визначення його основних мотивів. Ознайомлення із механізмом протидії та уникнення зловживань у сфері банківських послуг.

Питання для обговорення:

1. Об'єкти, суб'єкти та мотиви фінансового шахрайства у банківській системі.
2. Форми шахрайства з отримання банківських кредитів фізичними та юридичними особами.
3. Використання банківських установ для легалізації (відмивання) злочинних фінансових ресурсів.
4. Іноземний досвід протидії фінансовому шахрайству у банківській системі.
5. Протидія фінансових злочинів у банківській сфері.

Тести:

1. Об'єктом фінансового шахрайства у банківській сфері виступають:

- а) фінансові ресурси фізичних та юридичних осіб, а також банківських установ;
- б) економічні відносини з приводу надання банківських послуг;
- в) майнові права громадян.

2. «Чорні кредитори» - це:

- а) спеціалізовані банківські установи, основним видом діяльності яких є надання кредитів в особливо великих розмірах;

б) нелегальні кредитні установи, які не мають відповідних дозволів на здійснення фінансової діяльності;

в) фінансові установи, що спеціалізуються на видачі кредитів без застави.

3. Хто нестиме фінансову відповідальність перед банком в разі виявлення шахрайських схем у сфері кредитування зі сторони боржника:

а) його поручитель;

б) банківська установа;

в) фірма-колектор.

Практичне завдання.

За допомогою додаткових джерел інформації дати характеристику найбільш надійних та найбільш ризикових банківських систем світу. Зробити висновки.

Література: основна – 2,3,9,18; додаткова – 27,29,32,42,47.

Практичне заняття № 8-9

Тема: Протидія фінансовому шахрайству у сфері функціонування фондового ринку.

Мета: висвітлити теоретичні основи появи фінансового шахрайства на фондовому ринку, ознайомитись із основними мотивами його появи. Ознайомитись із вітчизняним та іноземним досвідом боротьби із фінансовим шахрайством у сфері купівлі-продажу цінних паперів.

Питання для обговорення:

1. Характеристика об'єктів фінансового шахрайства на фондовому ринку.
2. Мотиви фінансового шахрайства на ринку цінних паперів.
3. Класифікація суб'єктів фінансового шахрайства у сфері функціонування фондового ринку.
4. Вітчизняний та зарубіжний досвід протидії фінансовому шахрайству на фондовому ринку.
5. Відповідальність правопорушників при виявленні шахрайства на фондовому ринку.

Тести:

1. Державне регулювання діяльності на фондовому ринку в Україні здійснюють:

- а) Національний банк України ;
- б) Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- в) Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України.

2. Основні умови вчинення шахрайства у сфері купівлі-продажу цінних паперів:

- а) сприятлива ситуація, тиск або спонукання до злочину;
- б) схильність до шахрайства та його виправдання;
- в) усі відповіді вірні.

3. Нечесна реклама, непрозорість ринку, відсутність гарантії прав інвесторів – це основні інструменти шахрайства на:

- а) ринку Форекс;
- б) валютному ринку;
- в) ринку іпотек.

Ситуаційна задача.

Скласти ситуаційну модель шахрайства на ринку цінних паперів. Визначити, які види цінних паперів є найбільш чутливими до дій шахраїв. Зробити відповідно висновки.

Література: основна – 4,5,7,12,13; додаткова – 30,36,42,47.

Практичне заняття № 10-11

Тема: Страхове шахрайство та шляхи його усунення.

Мета: ознайомлення із ризиками шахрайства у сфері страхування. Вивчення форм фінансового шахрайства та способів боротьби з ним. Законодавче регулювання протидії фінансового шахрайства у сфері страхування.

Питання для обговорення:

1. Об'єкти фінансового шахрайства у сфері страхування.
2. Юридичні та фізичні особи як суб'єкти фінансового шахрайства у сфері страхування.
3. Класифікація та характеристика форм фінансового шахрайства у сфері страхування.

4. Правова відповідальність та матеріальні наслідки фінансового шахрайства у сфері страхування.

5. Механізм захисту інтересів суб'єктів страхування при виявленні шахрайства у фінансовій сфері.

Тести:

1. Найбільш ризиковими видами страхування в Україні з позиції схильності до шахрайства є:

- а) страхування тварин;
- б) страхування життя та здоров'я ;
- в) автострахування.

2. Основні мотиви здійснення страхового шахрайства:

- а) бажання скористатися випадком для здобуття максимуму компенсації;
- б) бажання повернути гроші, витрачені на страхові внески; користь, коли здобуття відшкодування є єдиним джерелом заробітку;
- в) можливість не здійснювати страхових виплат і перекласти відповідальність на страхувальника;
- г) усі відповіді вірні.

3. Скільки існує на практиці етапів протидії страховому шахрайству:

- а) 5;
- б) 4;
- в) 2.

Практичне завдання.

За допомогою додаткових джерел інформації скласти порівняльну характеристику форм страхового шахрайства в Україні та закордоном. Схематично зобразити механізм протидії шахрайству на ринку страхових послуг.

Література: основна – 12,14,17,19; додаткова – 28,33,42,46.

Практичне заняття № 12-13

Тема: Методи індикативної оцінки шахрайства у фінансовій сфері.

Мета: ознайомлення із методами індикативної оцінки шахрайства у сфері фінансових послуг; вивчення математичних та психофізіологічних методів виявлення фінансового шахрайства.

Питання для обговорення:

1. Передумови використання аналітичних методів для виявлення шахрайства в фінансовій сфері.
2. Математичні методи виявлення можливого обману у фінансовій сфері.
3. Автоматизовані методи виявлення ймовірного шахрайства у фінансовій сфері.
4. Класифікація програмних продуктів для виявлення та протидії шахрайству у фінансовій сфері.

Тести:

1. Для оцінки шахрайства у сфері фінансових послуг використовують:

а) закон Бенфорда;

б) закон Маслоу;

в) закон Бея-Доула.

2. До основних невербальних методів виявлення фінансового шахрайства відносять:

а) аналіз міміки, жестів;

б) тембр голосу;

в) інтонація.

3. На практиці існують такі методи виявлення невідповідностей економічних показників, що використовуються для виявлення шахрайських схем:

а) метод спеціальних розрахункових одиниць, індексний метод;

б) метод стереотипів, метод скоригованих показників, метод пов'язаних зіставлень;

в) порівняльний метод, метод статистичного аналізу.

Практичне завдання.

Скласти блок-схему, яка визначатиме взаємозв'язок математичних та психофізичних методів виявлення шахрайських схем у фінансовій сфері. Зробити відповідні висновки.

Література: основна – 14,18,21; додаткова – 30,27,41,29.

Практичне заняття № 14

Тема: Фінансовий контроль як засіб боротьби з шахрайством у сфері фінансових послуг.

Мета: ознайомлення із структурою та функціями органів, що здійснюють контроль за фінансово-кредитною діяльністю, видами фінансового контролю та особливостями його застосування в сучасних умовах господарювання.

Питання для обговорення:

1. Загальна характеристика системи фінансово-контрольних органів.
2. Загальнодержавний фінансовий контроль.
3. Внутрішньовідомчий фінансовий контроль.
4. Податковий контроль: поняття, сфера, методи.
5. Взаємодія органів державної влади при здійсненні фінансового контролю з правоохоронними органами.

Тести:

1. Основними принципами діяльності органів державного фінансового контролю є:

- а) законність, незалежність, неупередженість, прозорість та гласність;
- б) принципи субсидіарності, повноти та об'єктивності;
- в) превентивності, системності, зрілості.

2. Лімська декларація регламентує поділ фінансового контролю на:

- а) зовнішній та внутрішній;
- б) попередній контроль та контроль за фактом;
- в) контроль законності, контроль правильності та контроль ефективності.

3. Організація, що створена у 1953 році з метою вивчення і поширення позитивного досвіду організації і здійснення фінансового контролю у зарубіжних країнах – це:

- а) INTOSAI;
- б) EUROSAI;
- в) ВОФК.

Практичне завдання.

За допомогою додаткових джерел інформації визначити методики, що мають місце у різних країнах світу для виявлення фактів фінансового шахрайства. Навести приклади 5-6 високорозвинених країн.

Література: основна – 1,3,8,20; додаткова – 27,31,32,41,46.

Практичне заняття № 15

Тема: Фінансовий моніторинг та фінансова розвідка як засоби протидії шахрайству.

Мета: ознайомлення із суттю та значенням фінансового моніторингу, його функціями; вивчення основних завдань та елементів фінансової розвідки, її місця у структурі економічної розвідки.

Питання для обговорення:

1. Поняття фінансового моніторингу, його функції та завдання.
2. Первинний та державний рівні фінансового моніторингу в Україні.
3. Фінансові операції, що підлягають обов'язковому та внутрішньому фінансовому моніторингу.
4. Поняття та елементи фінансової розвідки. Інформаційна база для проведення фінансової розвідки.

Тести:

1. Суб'єкти фінансового моніторингу поділяються на такі види:

- а) суб'єкти первинного та державного моніторингу;
- б) суб'єкти первинного і вторинного моніторингу;
- в) суб'єкти приватного та державного моніторингу.

2. Фінансовий моніторинг виконує такі функції:

- а) розподільчу, контрольну і стимулюючу;
- б) превентивну, мотиваційну та контрольну;
- в) захисну, превентивну, інформаційну, контрольну.

3. На скільки груп ризику умовно поділяють суб'єктів фінансового ринку за допомогою фінансового моніторингу?

- а) 3;
- б) 4;
- в) 6.

Практичне завдання.

Здійснити детальний аналіз роботи Державної служби моніторингу України за останніх три роки. Визначити основні показники діяльності по боротьбі із махінаціями та шахрайством у сфері фінансових послуг.

Література: основна – 12,14,7,9,22; додаткова – 29,33,36,42,47.

КОМПЛЕКСНЕ ІНДИВІДУАЛЬНЕ ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Комплексне практичне індивідуальне завдання з дисципліни «Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг» виконується самостійно кожним студентом на основі сформованих вихідних даних, оформлених у вигляді завдань та ситуаційних завдань.

КПЗ охоплює усі основні теми дисципліни «Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг». Метою виконання КПЗ є оволодіння навичками щодо пошуку раціональних рішень в разі виявлення ознак фінансового шахрайства, а також пошуку шляхів щодо його уникнення. Виконання КПЗ є одним із обов'язкових складових модулів залікового кредиту із дисципліни «Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг».

Розробити на практиці ситуаційну модель виникнення шахрайства у одній із ланок фінансової системи, скласти логічну схему взаємозв'язку між основними її елементами. Визначити групи ризиків, здійснити оцінку можливих втрат(збитків) та запропонувати найбільш оптимальні способи боротьби або протидії шахрайству у сфері фінансів. Числові параметри для різного роду обчислень студент визначає самостійно на свій вибір.

САМОСТІЙНА РОБОТА

№п/п	Тематика	Кількість годин
1.	Зловживання та махінації на ринку фінансових послуг: методи боротьби та засоби протидії	8
2.	Шахрайство у фінансовій сфері: теоретичні та практичні аспекти	8
3.	Шляхи мінімізації ризиків шахрайства у сфері фінансових послуг	8
4.	Протидія фінансовому шахрайству у сфері банківських послуг	8
5.	Фінансове шахрайство у авто страховій діяльності	8
6.	Особливості використання шахрайства при наданні фінансової допомоги	8
7.	Фінансове шахрайство в сфері оподаткування	8
8.	Методи оцінки шахрайства у фінансовій сфері	8

9.	Засоби протидії зловживань у сфері фінансових послуг	8
10.	Фінансові піраміди як різновид фінансового шахрайства: методи боротьби та засоби протидії	6
11.	Виявлення і розкриття шахрайських схем у сфері страхування як невід'ємний елемент забезпечення економічної безпеки	6
12.	Протидія шахрайству у господарській діяльності: український та зарубіжний досвід	6
13.	Зарубіжний досвід протидії шахрайству у сфері фінансових послуг: уроки для України	8
14.	Розробка та впровадження антикорупційних процедур протидії фінансовому шахрайству	8
15.	Боротьба з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом: удосконалення фінансового моніторингу	4
Разом		110

ТРЕНІНГ З ДИСЦИПЛІНИ

Тема «Фінансове шахрайство: соціально-економічні та психологічні аспекти».

Здійснити комплексний аналіз та мотиви виникнення шахрайства у фінансовій галузі, дослідити основні фактори, що мають місце при виникненні шахрайства. Визначити основні способи та методи боротьби із незаконними операціями в сучасних умовах господарювання. Зробити відповідні висновки.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Оцінювання знань студентів під час вивчення дисципліни «Ризики шахрайства у сфері фінансових послуг» здійснюється за результатами різноманітних форм контролю (усне і письмове опитування на практичних заняттях, написання контрольних робіт, виконання індивідуальних завдань, складання іспиту тощо). За результатами усного опитування та виконаних письмових робіт, студентам можуть бути виставлені оцінки «відмінно», «добре», «задовільно» та «незадовільно».

Оцінка «**відмінно**» виставляється у тому випадку, якщо студент:

- дає вірну, змістовну і вичерпну відповідь на поставлені питання, які передбачені робочою програмою;
- виявляє глибокі теоретичні знання, в тому числі здобуті самостійно, про об'єкт, предмет навчальної дисципліни;
- логічно, чітко, послідовно, в повному обсязі викладає основні й допоміжні ідеї та думки, які були передбачені в поставлених питаннях;
- вільно володіє передбаченою термінологією та використовує її;
- володіє знаннями з суміжних дисциплін та вміло застосовує їх;
- демонструє навички вмілого застосування вивченого теоретичного матеріалу в процесі вирішення практичних завдань.

Оцінка «**добре**» виставляється у випадку, коли студент:

- дає правильні, змістовні, але недостатньо вичерпні відповіді на поставлені питання (допускає незначні неточності, пропускає окремі пояснення тощо);
- здебільшого орієнтується в теоретичному матеріалі, що стосується ризиків шахрайства у сфері фінансових послуг;
- загалом володіє термінологією, передбаченою робочою програмою дисципліни;
- виявляє вміння зіставляти, аналізувати, узагальнювати досліджуваний матеріал, робити власні висновки.

Оцінка «**задовільно**» виставляється у тому випадку, якщо студент:

- достатньою мірою володіє навчальним матеріалом, але ці знання не є системними;
- орієнтується та в основному розкриває сутність окремих понять дисципліни;
- переважно не володіє термінологією, передбаченою робочою програмою з цієї дисципліни;
- не вміє аналізувати та узагальнювати досліджуваний матеріал, робити власні висновки.

Оцінка «**незадовільно**» виставляється у тому випадку, якщо студент:

- навчальним матеріалом володіє на рівні ознайомлення, відтворює його фрагментарно;

- не дає відповідей на поставлені запитання;
- не розкриває сутності основних понять, які передбачені робочою програмою дисципліни.

ПЕРЕЛІК ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ ПИТАНЬ

1. Поняття фінансового шахрайства.
2. Ознаки та детермінанти фінансового шахрайства.
3. Стратегія і тактика фінансового шахрайства. Економічні та юридичні наслідки фінансового шахрайства.
4. Поняття галузей фінансового шахрайства. Сфери прояву фінансового шахрайства.
5. Система захисту грошових знаків від підроблення (фальсифікації) в Україні.
6. Ознаки та схеми фальсифікації грошових купюр.
7. Методи протидії та подолання фінансового шахрайства у готівковому грошовому обігу в Україні.
8. Зарубіжний досвід системи захисту від фальсифікації національних грошових одиниць.
9. Схеми фінансових шахрайств у сфері обігу кредитних карток в Україні та світі.
10. Нормативно-правова база захисту платіжних карток в Україні.
11. Фінансове забезпечення боротьби з шахрайством у сфері обігу кредитних карток.
12. Правила поведінки власників кредитних карток з протидії фінансового шахрайства.
13. Правова відповідальність у випадках шахрайства в безготівковому грошовому обігу.
14. Об'єкти, суб'єкти та мотиви фінансового шахрайства у банківській системі.
15. Форми шахрайства з отримання банківських кредитів фізичними та юридичними особами.
16. Використання банківських установ для легалізації (відмивання) злочинних фінансових ресурсів.
17. Іноземний досвід протидії фінансовому шахрайству у банківській системі.

18. Протидія фінансових злочинів у банківській сфері.
19. Характеристика об'єктів фінансового шахрайства на фондовому ринку.
20. Мотиви фінансового шахрайства на ринку цінних паперів.
21. Класифікація суб'єктів фінансового шахрайства у сфері функціонування фондового ринку.
22. Вітчизняний та зарубіжний досвід протидії фінансовому шахрайству на фондовому ринку.
23. Відповідальність правопорушників при виявленні шахрайства на фондовому ринку.
24. Об'єкти фінансового шахрайства у сфері страхування.
25. Юридичні та фізичні особи як суб'єкти фінансового шахрайства у сфері страхування.
26. Класифікація та характеристика форм фінансового шахрайства у сфері страхування.
27. Правова відповідальність та матеріальні наслідки фінансового шахрайства у сфері страхування.
28. Механізм захисту інтересів суб'єктів страхування при виявленні шахрайства у фінансовій сфері.
29. Передумови використання аналітичних методів для виявлення шахрайства в фінансовій сфері.
30. Математичні методи виявлення можливого обману у фінансовій сфері.
31. Автоматизовані методи виявлення ймовірного шахрайства у фінансовій сфері.
32. Класифікація програмних продуктів для виявлення та протидії шахрайству у фінансовій сфері.
33. Загальна характеристика системи фінансово-контрольних органів.
34. Загальнодержавний фінансовий контроль. Внутрішньовідомчий фінансовий контроль.
35. Податковий контроль: поняття, сфера, методи.
36. Взаємодія органів державної влади при здійсненні фінансового контролю з правоохоронними органами.
37. Поняття фінансового моніторингу, його функції та завдання.
38. Первинний та державний рівні фінансового моніторингу в Україні.
39. Фінансові операції, що підлягають обов'язковому та внутрішньому фінансовому моніторингу.

40. Поняття та елементи фінансової розвідки. Інформаційна база для проведення фінансової розвідки.

41. Ознаки та механізм відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, через комерційні позики та фінансову допомогу та поведінка при виявленні таких ознак.

42. Форми фінансового шахрайства в процесі забезпечення фінансової допомоги. Мотиви на наслідки фінансового шахрайства у сфері надання фінансової допомоги суб'єктам господарювання.

43. Об'єкти та суб'єкти фінансового шахрайства у сфері оподаткування. Кваліфікації виявлених у сфері оподаткування правопорушень.

44. Тіньові грошові потоки та легалізація не задекларованих доходів фізичними та юридичними особами.

45. Форми, ризики та мотиви фінансового шахрайства у відносинах власності.

46. Державне регулювання відносин власності в Україні. Юридична відповідальність та фінансові наслідки у випадках фінансового шахрайства у відносинах власності.

47. Ризик фінансування тероризму та сепаратизму. Методи виявлення та механізми протидії фінансуванню тероризму та сепаратизму.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна :

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
7. Закон України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” від 28.11.2002 р. № 249-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
8. Закон України “Про оперативно-розшукову діяльність” від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
9. Закон України “Про основи національної безпеки України” 19.06.2003 № 964-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
10. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16.04.1991 № 959-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
11. Закон України “Про інформацію” від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
12. Закон України “Про державну таємницю” від 21.01.1994 № 3855-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>.
13. Закон України “Про електронні документи та електронний документообіг” від 22.05.2003 № 851-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.
14. Закон України “Про доступ до публічної інформації” від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
15. Закон України “Про захист персональних даних” від 01.06.2010 № 2297-VI.

URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.

16. Антипов В. І. Тіньова економіка та економічна злочинність: світові тенденції, українські реалії та правові засоби контролю : теоретико-методологічне узагальнення. Нац. акад. держ. податк. служби України. Вінниця: ДП ДКФ, 2006. 1040 с.

17. Білоус В. Т. Координація боротьби з економічною злочинністю. Державна податкова адміністрація України, Академія держ. податкової служби України. К., 2002. 449 с.

18. Бойко А. М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження): монографія. Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Л. : ВЦ ЛНУ ім. І.Франка, 2008. 380 с.

19. Злочинність у сфері економіки: проблеми прогнозування, планування та координації заходів протидії: монографія / за ред.. О. Г. Кальмана. Акад. прав. наук України, Ін-т вивчення проблем злочинності. Х. : Новасофт, 2015. 256 с.

20. Калюжний А.В. Шахрайство з фінансовими ресурсами. Одеса: Приста, 2014. 215 с.

21. Лежава А. Крах денег или как защитить сбережения в условиях кризиса М.: Книжный мир, 2010. 288 с.

22. Лученок А.И. Мошенничество в бизнесе. Минск: Амалфея, 1997. 272 с.

23. Савченко А. В., Шуляк Ю. Л. Кримінальна відповідальність за шахрайство в Україні та за кордоном: порівняльно-правове дослідження : монографія / А. В. Савченко, Ю. Л. Шуляк. К. : Вид-во ТОВ "НВП"Інтерсервіс", 2013. 216 с.

24. Сотникова Л. В. Мошенничество с финансовой отчетностью: выявление и предупреждение. М.: Изд-во "Бухгалтерский учет", 2011. 208 с.

Додаткова література:

25. Біленчук П. Розслідування ухилення від сплати податків: досвід ФРН та США . *Історико-правовий часопис*. 2016. №1. С. 121-127.

26. Глібко В. М. Теоретичні та організаційні основи призначення і проведення судово-економічної експертизи. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2.С. 15-21.

27. Головкін Б. М. Поняття злочинності у сфері економіки. *Форум права*. 2013. №3. С. 128-133.

28. Біленчук П. Д. Міжнародна високотехнологічна кіберзлочинність: поняття, сутність, шляхи подолання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2017. Вип. 44. С. 71-75.
29. Кузьмін Р. Р. Корупція як чинник організованої економічної злочинності в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2013. №1. С. 81-88.
30. Курко М. Н. Криміналістична характеристика злочинів по ухиленню від сплати податків: фінансовий портрет “конвертаційного” центру. *Європейські перспективи*. 2013. №7. С. 60-63.
31. Курко М. Н. Наукове забезпечення розслідування ухилення від сплати податків: досвід ФРН та США. *Наше право*. 2013. №13. С. 189-198.
32. Лекарь С. І. Деякі питання розкриття та розслідування економічних злочинів. *Наше право*. 2015. №1. С. 41-43.
33. Мельничук Т. В. Ціна економічної злочинності: проблемні аспекти визначення та застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2015. Вип. 5. С. 189-193.
34. Поїзд В. П. Високі інформаційні технології як складова сучасної економічної злочинності. *Форум права*. 2013. №4. С. 306-310.
35. Пчеліна О. В. Хабарництво як корупційний прояв: деякі аспекти розслідування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. Вип. 3. С. 394-401.
36. Хахановський В. Г. Проблеми боротьби з організованою кіберзлочинністю в економічній сфері. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. №2. С. 79-83.
37. Черней В. В. Актуальні питання взаємодії суб'єктів запобігання економічній злочинності в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. №1. С. 3-11.
38. Черней В. В. Координація діяльності правоохоронних органів щодо запобігання злочинним посяганням на небанківські фінансові установи в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №1. С. 121-127.
39. Черней В. В. Правове та організаційне забезпечення протидії злочинам у сфері державних фінансів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. №2. С. 3-14.
40. Банах С. Шахрайство, вчинене способом фінансової піраміди (українські реалії). *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Випуск 3 (7). С. 74 –

77.

41. Брюханов М. Ю. Фальсификация финансовой отчетности: обнаружение и предотвращение. Диссертация канд. экон. наук: 08.00.12, Финансовая академия при Правительстве Российской Федерации. Москва, 2009.– 198 с.

42. Бюджетное возмещение и махинации с НДС: учеб. пособие для вузов. Донец. юрид. ин-т. Донецк : Норд-Пресс, 2008. 689 с.

43. Ємельянова В. М. Енциклопедія починаючого підприємця: Практичні рекомендації. М.: Бук-прес. 2016. 816 с.

44. Жилкина М. С. Страхование мошенничества: Правовая оценка, практика выявления и методы пресечения. М.: Волтерс Клувер, 2005. 192 с.

45. Зубок М.І. Протидія шахрайству в системі економічної безпеки банку *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 191-202.

46. Калюжний Р. А. Окремі питання протидії шахрайству у сфері страхування. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 17. С. 57-68.

47. Кришевич О. В. Відповідальність за шахрайство у кримінальному праві Англії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2014. Вип. 2. Том 4. С. 29-34.

48. Маковоз О.С. Система захисту інформації платіжних карт в Україні. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2017 № 12. С140-150.

49. Носенко М. С. Шахрайство в сфері автострахування та методи боротьби з ним. *Економіка та держава*. 2012. № 5. С. 113-115.